

דף סט

'בעי רב חנניא, הוציא עובר את ידו בעזרה – מהו, מגו דהוי מחיצה לגבי קדשים הוי נמי לגבי דהאי, או דלמא לגבי דהאי לאו מחיצה היא' – צריך עיון, הלא גם אם ננקוט שמחיצות העזרה מהוות 'מחיצה' לגבי העובר, ולא נפסל משום יציאה, הרי לא גרע ממקום חתך שאמרו לעיל שאסור באכילה, הגם שלא יצא החוצה, כי סוף כל סוף אינו 'בבהמה' (כמו שפרש רש"י שם). וגם כאן במה יותר. – כן הקשו המפרשים.

ובספר אבי עזרי (קמא, מאכ"א ב, ט) רצה להוכיח מכאן שאיסור מקום החתך איסור מסויים הוא שנלמד מן הדרשא, אלא שדברי הראשונים אין מורים כן. (ע' לעיל).

והיה אפשר לומר שבעית רב חנניא היא באופן שהחזיר ידו, ובשעת שחיטה לא היתה היד בחוק, וכדין מקום חתך שמוותר כאשר החזיר ידו. ויש לדייק כן מלשון רש"י (בד"ה מהו) 'כגון עובר שלמים שהוציא את ידו בירושלים והחזירה והכניסה לעזרה ושחטה'. (שו"ר כן ברש"י). ואולם מסתימת לשון הגמרא, ולשון רש"י בבעית רב חנניא (בד"ה הוציא) אין במשמע כן. (ולשון רש"י 'החזירה' – ע' מהרש"א ומהר"ם). וצריך לומר שמקום חתך גרע, לפי שאינו מוקף מחיצות, אבל כאן הוא מוקף, ואעפ"י שאינו 'בבהמה', אין צורך דוקא בבהמה אלא העיקר שהוא בתוך מחיצות. או אפשר שאכן לדעת רב חנניא גם מקום חתך מותר, ודלא כרב נחמן בר יצחק.

'בהמה בעלמא לאו מכח חלב ודם קאתיא ושריא, הכא נמי לא שנא, או דלמא תרי איסורי אמרינן תלתא לא אמרינן' – התוס' תמהו כיצד נסתפקו לאסור והלא קיימא לן 'זה וזה גורם – מותר', והרי יש בהיווצרותו גורם איסור עם גורם היתר.

ונראה שסבר הגמרא עתה שאין להתיר משום 'זה וזה גורם' אלא במקום שהאיסור עומד לעצמו וההתר עומד לעצמו, אבל כאן שהכל מעורב – כגורם אחד הוא. (עפ"י תורת חיים, עע"ש. וע' תירוץ נוסף באבי עזרי – מאכ"א (קמא) ג, א).

יש לציין שהרמב"ן והר"ן (בחדושים) כתבו שהצד לאסור שייך רק למאן דאמר זה וזה גורם אסור. התוס' לא הקשו על עיקר דינו של רב משרשיא, שכן-פקועה הבא על בהמה מעלייתא, היא הולד מותר משום 'זו"ג' – שכבר כתב הר"ן בחדושו שאין שייכת שם סברת 'זה וזה גורם', כי אין שם גורם של איסור, אלא שזה טעון שחיטה וזה אינו טעון. ע"ע: שערי ישר ג, כה בד"ה 'ובהא דאמרינן בפרק בהמה המקשה' ואילך).

'אלא כל מכח לא אמרינן, דשרי (יש גורסים 'שרי'. ויש שאינם גורסים תיבה זו כלל) והכי קמיבעיא לן, מהו לגמוע את חלב... – אף על פי ש'כל מכח' לא אמרינן – זה שייך רק לענין הוולד וכדומה, שהויתו נגרמה על ידי איסור, אבל חלב הבא מן הבהמה אינו נידון כדבר ש'נגרם' ע"י הבהמה אלא כדין הבהמה עצמה, שכשם שנתרבה 'ציר' של טמאים לאיסור מן התורה, כך החלב הריהו כציר. הלכך הגם שאין ספק לענין דבר הבא מכח דבר-שיש-בו-איסור, שהוא מותר, (כמו ולד הנוצר מחלב ודם, או שנוצר מבן פקועה שהוציא את ידו), מכל מקום יש להסתפק לגבי חלב הבהמה, שמא יש לאסרו, שהרי הוא 'חלב הבהמה' כולה, והלא יש בה חלק של איסור. (עפ"י קהלות יעקב יח. ע"ש בהרחבה. וכעין דרך זו כתב באבי עזרי (קמא) מאכ"א ג, א).

עוד על מהות איסור חלב, לולא שנתחדש היתרו מן הכתוב, אם משום שדומה לאבר ובשר מן החי, שנידון כחלק מחלקי הבהמה; אם משום 'ציר'; אם משום עשה ד'אינו זבוח' – כבר נשאו ונתנו האחרונים בדבר: ע' ש"ך י"ד פא סק"ב; כרתי

ופלתי שם ושאר אחרונים; חדושי רעק"א או"ח שצו; נודע ביהודה יו"ד לו; נאות יעקב ז; עמודי אור נא; קובץ הערות נט, יב; קהלות יעקב בכורות ו; אבי עזרי מאכ"א ג, א; בית ישי קלב.

מהו לגמוע את חלבו... תיקן – ואף על פי שחלב טרפה אסור ודאי, הואיל ויוצא מן האיסור, שונה כאן שאין איסור באבר מצד עצמו, אלא לפי שאין שחיטה מועילה לו, והריהו כאבר מן החי, ולכן אפשר שדומה לחלב דעלמא שאעפ"י שהוא יוצא מן החי, התורה התירתו. (עפ"י רשב"א ור"ן; תורת חיים.

ואעפ"י שהאוכל אותו אבר שיצא, נראה לכאורה מדברי הרמב"ם (מאכ"א ה, ט; מעה"ק יא, ו. וע' גם בראב"ד מאכ"א שם הי"א) שלוקה משום 'ובשר בשדה טרפה' – אינו כטרפה ממש לכל דיניו, אלא איסורו נובע מכך שאין לו התר שחיטה, וזה אינו שייך בחלב, לכך יש מקום להתירו. כן היה נראה לכאורה, שאין מחלוקת בין הרשב"א והר"ן להרמב"ם והראב"ד, ולכו"ע לוקה. וכן משמע מפשטות דברי הרשב"א להלן עד, שאבר היוצא בלאו גמור ד'ובשר בשדה טרפה'. וצ"ע באמרי משה – ד. (וע' בספר בית ישי (קטז) שכתב לתלות שאלה זו, האם יש על האבר איסור טרפה, או אסור כאבר מן החי, במחלוקת אמוראים דלהלן קב).

ובב"ח (יו"ד יד, ז), נראה שספק הגמרא הוא האם דומה לטרפה ממש, הלכך חלבו אסור כחלב טרפה, או שמא אינו טרפה אלא שכינהו הכתוב כן לענין שאין לו תקנה אפילו חזר ונכנס לפניו. ולפי זה כתב שם, שעובר שלא הוציא ידו, ובא על בהמה מעלייתא והוליד, שהחלב של אותו ולד מותר לגומעו, מפני שהוא ודאי אינו אסור משום טרפה אלא מפני שאין לו תקנה בשחיטה, שחציו בן פקועה, ולכך אין סברא לאסור חלבו.

ואולם הש"ך (סקי"א) סובר להפך, שאם לא יצא, והוליד – חלב הולד ודאי אסור, כיון שהבהמה כולה אסורה משום שסימן אחד שלה הרי הוא כשחוט, אבל באבר שיצא, הבהמה כולה כשחוטתה, ונידונית כבשר המונח בסל, ורק אותו אבר שיצא הרי הוא כאבר מן החי, כדברי הראשונים, ולכך הסתפקו לומר שהחלב מותר, כחלב הבא מן החי. (וכן דעת הט"ז שם).

– 'את חלבו' – נקט לשון זכר, לפי שהדברים מתייחסים לעובר שבמעיו אמו, ועובר – לשון זכר הוא. (תורת חיים. וכיוצא בזה פרש הר"ה להלן ע. על מה שאמרו שם 'אי דנפק דרך רישיה').

(ע"ב) יצא רובו – הרי זה יקבר – פרש רש"י: יצא רובו כאחת וחתכו. ואם תאמר והיאך הוא מטיל מום בקדשים? – יש לומר שמדובר בנפל, שיצא מתו, ואינו ראוי להקרבה. ולדעה אחת בגמרא מדובר שחתך אבר אבר והניח עד שיצא הרוב. (עפ"י תוס' להלן ע. ד"ה מאי; רמב"ן.

מה שכתב הרמב"ן שלדעה אחת מדובר במחתך אבר אבר, והלא לדעה זו למפרע הוא קדוש, כמבואר בגמרא, ואם כן עדיין קשה כיצד מחתך אבר, והלא הוברר שחתך בכור שנתקדש? ואפשר שכוונתו כדברי התוס' (בסד"ה מאי) שמחתך אבר אבר מבפנים. או י"ל שסובר שאפילו לרב הונא שקדוש למפרע אין איסור הטלת מום כל עוד לא יצא רובו, וכמו שרמזו התוס' (סד"ה רב הונא) לסברה זו. וראה להלן שיטות שונות בדבר).

זנפטר מן הבכורה – רש"י מפרש שדין זה מתייחס על כל המשנה, ובין אם נחתך אבר אבר ובין שיצא רובו – הבא אחריו אינו קדוש. (וכ"כ התוס' בד"ה מאי. וכן הביא הטור בשם הרא"ש. וכ"כ הרמב"ן בהלכות בכורות פג, דף כב.) וכ"כ הרמ"א. אבל מדברי הרמב"ם (בכורות ד, יד) נראה שפירש שהדין מתייחס לסיפא, אבל אם יצא אבר וחתכו והשליך לכלבים, הבא אחריו – בכור. (ואולם אם חתך אבר אבר והניח, כשיצא הרוב והרי הכל בפנינו – נפטרה מן הבכורה).

(נראה לכאורה בבאור דעת הרמב"ם, שכשם שאמרו בסמוך ביצא שלישי דרך דופן ושני שלישי דרך רחם, שלרב הונא אינו קדוש, כיון שיצא הרוב הראשון שלא בקדושה, שוב לא נתקדש – כמו כן במחתך ומשליך, כיון שלא חלה קדושה על מה

שהשליך (שאם כן, היה אסור לו לעשות כן), ממילא לא חלה קדושת בכור גם לאחר שיצא רובו, אליבא דרב הונא (שהרמב"ם פסק כמותו), כי כשהגיע רוב ראשון, אין מה שיתקדש. ואעפ"י שלענין לפטור את הבא אחריו אין צורך בקדושת בכור, וכגון כשמכר את הראשון לנכרי, או זכר אחר נקבה, והרי אפילו חררת דם ושליה פוטרת את הבא אחריה – צריך לומר שכאן גרע. ע' בהסבר הדבר באבי עזרי (בכורות קמא) ד, יד). ועל כל פנים צריך לומר שלפי הרמב"ם לא חלה קדושת בכור גם לאחר שיצא רוב.

ולפי דרך זו יכול להשליך לכלבים את כל הבכור, גם את היוצא לאחר יציאת רובו, שהרי אין כאן קדושה כלל. סברה זו כתב ה'דברי חמודות' (באות ז).

ואולם מצד הסברה יש מקום גדול לחלק בין נידון שלישי דרך דופן ושני שלישי דרך רחם, ובין נידון דידן, כי שם יצא רוב – קמא באופן שלא נתקדש מן הדין, אבל כאן הלא סוף כל סוף יצא רובו, ואפילו מחמתך כולו הוי 'לידה' (וכמוש"כ התוס' לעיל סח: ד"ה הוציא), אלא שאותן חתיכות שהשליך לא חלה עליהן קדושה כיון שאינן בעולם, ולא משום חסרון בלידה, או חסרון דיני אחר, אלא שאין במציאות על מה לחול, ואם כן אין כל סיבה שלא תחול קדושה על החתיכות הקיימות. וכ"מ מדברי הרמ"א שהביא הד"ח.

ואמנם החזו"א (ריד) פרש דברי הרמב"ם שאינו חולק לדינא כלל עם רש"י, ומה שכתב שהבא אחריו בכור, זהו דוקא כשלא יצא עדיין הרוב, כגון בתאומים, שהראשון הוציא אבר אבר וחתך, וטרם יצא רובו, יצא אחיו. אך מדברי הפוסקים ביו"ד (שיט"א) נראה שהבינו דברי הרמב"ם כפשטות הלשון, שאפילו יצא לבסוף הכל, הבא אחריו בכור. וטעם הדבר טעון באור.

'יצא שלישי ומכרו לעובד כוכבים וחזר ויצא שלישי אחר – רב הונא אמר: קדוש... קסבר למפרע קדוש... יצא שלישי דרך דופן ושני שלישי דרך רחם – רב הונא אמר: אינו קדוש... רב הונא לטעמיה דאמר למפרע קדוש...' – הקשה בחזון איש (ריד): מדוע מותר לרב הונא להשליכו לכלבים, והלא כשיצא רובו והתקדש למפרע נמצא שהשליך בכור קדוש לכלבים. (ורש"י ע. ד"ה לא מחתך ומשליך) פירש, לפי שבאותה שעה שהשליך היה זה חולין.

ויש לפרש כוונתו, כיון שבשעה שיצא רוב הולד אין החתיכות בעולם ולא חלה עליהן קדושה, שוב אין שייך להחל למפרע קדושה, לפי שאינו בירור העבר בעלמא, אלא חלות שחלה מעתה למפרע, וכמו שבארו אחרונים בכמה מקומות – ע' במובא ביבמות יח, גליון יד; נדרים סז – גליון סא. וע"ע בקהלות יעקב (שבועות כב) שהביא מכאן ומכמה מקומות, שבכל חלות שחלה למפרע, צריך שאותו הדבר יהא בעולם עתה, בזמן החלת החלות למפרע. וכע"ז כתב בבית ישי (סג), שהחלות מתפשטת עתה על הזמן העבר.

עוד הקשה החזו"א על השוואת שתי המחלוקות: מאין פשוט לומר שכיון שלרב הונא קדוש למפרע, לכן ביצא שלישי דרך דופן ושני שלישי דרך רחם אינו קדוש, הלא יש מקום לומר שקדוש ברוב של יציאת רחם אף לרב הונא. וכן לרבה שאמר מכאן ולהבא קדוש, אעפ"י כ יש לומר שכל שיצא רובו הרי הוא כילוד, וכיון שלא יצא רוב דרך רחם – אינו קדוש?

וצידד לומר, שאין כוונת רב הונא שחלה עליו קדושה ממש למפרע, אלא לומר שהותחלה מצות בכור ואינו בעלים כבר למכור לנכרי ולהפקיע מצות בכור, אבל כיון שלא קדוש, רשאי להשליך לכלבים. וכיון שכן, בדין הוא שצריך שיהא 'פטר רחם' כבר בתחילת הלידה. אבל לרבה, עד שיצא רוב עדיין אין כאן התחלת המצוה, הלכך כל עוד לא יצא רוב, לא אכפת לנו שיצא דרך דופן, שהרי בלאו הכי אינו לידת בכור, והעיקר הוא פרק הלידה המחליף ממיעות לרוב.

ולפי זה נראה שמודה רב הונא שרשאי לעשות בו מום אף בזה שכבר יצא, כי לענין איסור הטלת מום צריך שתחול קדושה בפועל, ועדיין אין כאן קדושה. וכן יש לפרש דעת הרמב"ם שאעפ"י שפסק כרב

הונא (בכורות ד, יד), משמע מדבריו (תמורה ד, יב) שיכול להקדישו לעולה ביצא מיעוטו. ואולם מדברי התוס' משמע שאין יכול להקדישו לקרבן אחר. (ולדבריהם נראה שגם א"א למכור לנכרי את החלק שבפנים). (לכאורה משמע מדברי התוס' שנקטו לפום ריהטא שלרב הונא קדוש ממש למפרע, ולכך כתבו (בסד"ה מא') שזה שמותר לחתוך לרב הונא, משום שהוא נפל ואינו ראוי לקרבן, או שמחתך קודם שיצא לאויר העולם. וכן נראה מכל משך דבריהם בד"ה רב הונא, אלא שבסוף רמזו לומר שיש מקום לחלק בין הטלת מום למכירה לנכרי. ואולם נראה שנקטו לעיקר כפשוטו. וכן נראה מדברי רש"י הנ"ל.

וכן נקט הב"ח (יו"ד סוס"י שיט), שלדעת הרמב"ם שפוסק כרב הונא, אסור להטיל בו מום בשיצא מקצתו. ואולם הש"ך (סוס"י שיג) חולק וסובר שמותר. וכתב שכן משמע ברש"י ברמב"ם וברשב"א. וע' בהגהות מלא הרועים ע. וצ"ע.

ובחדושי הגרעק"א (יו"ד שיט) צדד, שזה שאמרו שלא חלה מכירתו לנכרי – דוקא אם מכר את השליש שיצא, אבל אם מכר את כל העובר או את החלק שבפנים – מכירתו מכירה, שהרי לא התקדש למפרע אלא החלק שיצא, ולא מה שבפנים. (ועיקר דבריו, שלא חלה קדושה למפרע אלא על החלק היוצא – כן כתב מהרי"ט אלגאזי (הל' בכורות פ"ג לג), וכן מבואר במהרש"א (שהביאו הגרעק"א), שהסביר בכך מדוע מוטל להטיל מום בחלק שבפנים. והרחיב בזה בקהלות יעקב – בכורות כה, ע"ש) – משמע שהכל תלוי בחלות קדושה בפועל).

יש מי שפרש את תליית הגמרא את שתי המחלוקות בטעם אחד: לדעת רב הונא לא יתכן שתחול עכשו קדושת בכור על מה שנוולד קודם לכן, הלכך צריך לומר שכבר למפרע משעה שהתחיל להיוולד, חלה עליו קדושת בכור. ורבה חולק וסובר שיתכן שתחול קדושה גם אחר כך. ומשום כך, לכשיצא שני שלישי הבהמה דרך רחם, תחול קדושת בכור. (קובץ ענינים.

עוד בבאר מחלוקת רב הונא ורבה – ע' בחדושי מרן רי"ז הלוי בכורות ד, טו; עונג יום טוב קה; בית ישי צה, א; קט, ב בהערה ה).

דף ע

'אלא כגון שיצא חציו ברוב אבר, וקא מיבעיא ליה ההוא מיעוט דבגואי מהו למישידייה בתר רוב אבר' – יש אומרים שאפילו לדעת הסובר 'יש לידה לאברים' (רב, אליבא דבני מערבא – לעיל סח:), אפשר דוקא לענין זה שאינו נחשב 'בבהמה' וקורא אני בו 'ובשר בשדה', אבל לענין בכור אינו נקרא ילוד עד שיצא, שהרי תלאתו תורה ב'פטר רחם', והרי לא קדשוהו כותלי בית הרחם. ויש אומרים (בעל המאור) שהבעיה אינה אלא למאן דאמר 'אין לידה לאברים', שכן הלכה, (והספק הוא, אעפ"י שאין לידה לאברים – זהו כשרוב העובר בפנים, אבל כאשר חציו בפנים וחציו בחוץ, אפשר שיש לילך אחר רוב אבר), אבל למ"ד 'יש לידה' – ודאי נחשב כילוד. (רמב"ן; רשב"א. וע"ע תבואות שור יד סקי"א.

ולפי הצד שהולכים אחר רוב אבר בשיצא חציו, הוא הדין לענין התר אכילה, אם יצא חציו ברוב אבר – כאילו יצא כולו, ואינו נותר בשחיטת אמו. ר"ן לעיל; רשב"א).

'מאי רובו, אילימא רוב ממש, עד השתא לא אשמעינן דרובו ככולו?!...' – לפי מה שפרשו בגמרא לעיל לדעת רב הונא, שמדובר בסיפא אף כשחתך אבר אבר והניח, הלא השמיענו בזה חידוש גדול, שגם המחתיך ומניח הרי זה כיצא רובו, ומה מקשה? – משמע שנקט הגמרא כרבה, שקדוש מכאן ולהבא, ו'יצא רובו' – כפשוטו. ומכאן יש לשמוע שהלכה כרבה. (רא"ש. וע' במה שהאריך בספר 'אהל משה'.